

IS DIT EEN MENS?

Het is half juni 1995. Ik neem een nachtbus vanuit Boedapest terug naar Amsterdam. In mijn handbagage zit *Is dit een mens* van de Joods-Italiaanse schrijver en scheikundige Primo Levi (1919-1987). Ik zie nogal op tegen de reis, maar zodra ik aan dit boek begin, zet dat gevoel zich rap om in een gevoel van schaamte: waar kláág ik over?

Levi werd eind 1943 als verzetsstrijder gearresteerd. Een kleine twee maanden later volgde deportatie naar Auschwitz. Levi overleefde dat concentratiekamp. Zijn boek verhaalt afstandelijk en koel over zijn leven daar en hoe gevangenen en bewakers zich onder extreme omstandigheden gedragen. Steeds weerklinkt de vraag: is dit een mens? Het boek verscheen in 1947, maar het zou ruim tien jaar duren alvorens het internationale bekendheid kreeg.

Aan een van zijn vertalers schreef Levi in 1961: 'Ik kan niet begrijpen, niet verdragen dat men een mens beoordeelt niet naar wat hij is, maar naar de groep waar hij toevallig toe behoort.' Aan die uitspraak denk ik

de laatste tijd vaak als ik lees over de gruweldaden van IS en Boko Haram. Hoe rechtvaardigen aanhangers van die bewegingen voor zichzelf – *als mens, als individu* – dat ze in naam van hun geloof iets 'goeds' doen zoals hulpverleners onthoofden, kinderen ontvoeren en vermoorden, vrouwen verkrachten en stenigen, vermeende homoseksuelen van een hoog gebouw gooien, zichzelf opblazen? Zouden zij, als ze 's nachts eens de slaap niet kunnen vatten, aan hun eigen moraal twijfelen? Krijgen sommigen wellicht wroeging doordat ze de angstschreeuw van een verkrachte vrouw blijven horen?

Het is begin februari 2015. Weer reis ik terug vanuit Boedapest naar Amsterdam, ditmaal comfortabel per vliegtuig. In mijn handbagage het begin dit jaar verschenen *Guantánamo-dagboek* van de Mauritaniër Mohammedou Ould Slahi (1970).

Slahi ontvangt op zijn achttiende een beurs om elektrotechniek in Duitsland te studeren. Die studie onderbreekt hij tijdelijk om zich in Afghanistan aan te sluiten bij de dan nog door Amerika gesteunde Al Qaida-eenheden die vechten tegen de door de Sovjets

gesteunde regering. In 1992 reist hij terug naar Duitsland, voltooit zijn studie en werkt vervolgens in Duitsland en een paar maanden in Canada. In 2000 keert hij terug naar zijn geboorteland.

Sinds 2002 zit Slahi gevangen in Guantánamo, hoewel de FBI noch de CIA of de militaire inlichtingendienst NSA hem met enige terroristische activiteit van Al Qaida in verband kunnen brengen. In de beruchte gevangenis is hij onderworpen aan zware mishandelingen, extreme verhoren en seksuele vernederingen. Slahi bezwijkt echter niet en doet vergevingsgezind en rationeel verslag van zijn leven.

Zijn bewakers worden fel tegen hem opgezet. 'Toon geen enkele genade. Verhoog de druk. Zorg dat hij totaal door het lint gaat', noteert hij. 'Beuken op

mijn celdeur om me wakker en bang te houden. Me twee keer per dag met geweld uit mijn cel halen om mijn cel te doorzoeken. Me midden in de nacht mee naar buiten nemen voor een fysieke training...'

Of neem de jonge rekrut die hem voorhoudt dat hij van zijn superieuren heeft geleerd geen genade te kennen: 'Ik kan een terrorist die wegreut doden zonder er meer dan één kogel aan te verspillen.' Op Slahi's tegenwerping hoe hij zo zeker weet of die persoon een terrorist is en niet onschuldig, antwoordt hij: 'Dat kan mij niet schelen: als mijn baas zegt dat hij een terrorist is, dan is hij dat.'

Hoe rechtvaardigen die Guantánamo-cipiers voor zichzelf – *als mens, als individu* – hun gedrag jegens een onschuldige gevangene?

Beide boeken illustreren dat een mens als individu een zeldzame psychologische kracht kan hebben en als gehoorzaam, ideologisch gemotiveerd groepsdier een monsterlijk onmens kan zijn. Zoveel lijkt zeker: als geloven zeker weten wordt, als er geen ruimte meer is voor twijfel, dan is het oppassen geblazen voor de mens. Ongeacht welk geloof en waar ter wereld. **P&B**

Dr. Vittorio Busato (1965) is psycholoog en publicist. Hij schreef diverse boeken, onder andere de biografie *Weg met Piet Vroon* (Amsterdam University Press / Salomé) en het e-boek *Psychologie al dente* (Fosfor). www.vittoriobusato.nl, v.busato1@chello.nl.

Als geloven zeker weten wordt, dan is het oppassen geblazen voor de mens